

ORSZÁGGYŰLÉS HIVATALA KKI

2015.

május

A genetikailag módosított szervezetek szabályozásának kérdései az EU egyes tagállamaiban

Elemzés

AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐK RÉSZÉRE

infoszolg

Képviselői Információs Szolgálat
infoszolg@parlament.hu

Készítette:

DR. SZABÓ ANDREA

Országgyűlés Hivatala KKI
Képviselői Információs Szolgálat

Tel.: 441-4529, 441-6486

E-mail: infoszolg@parlament.hu

Az elemzés belső felhasználásra, az országgyűlési képviselők tájékoztatása céljából készült.
A háttéranyag a téma külföldi jogi szabályozásának és gyakorlatának összefoglalását tartalmazza.

Lezárva: 2015. június 3.

Reméljük, hogy az összeállítást hasznosítani tudja munkája során.

További háttéranyagainkat megtalálhatja a parlamenti
hálózaton elérhető információs oldalunkon:

<http://infoszolg.ogyk.hu>

Kérdéseivel és észrevételeivel forduljon bizalommal munkatársainkhoz!

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	2
AZ EURÓPAI UNIÓ GMO SZABÁLYOZÁSÁNAK TÖRTÉNETE	3
GM-növények termesztési gyakorlata az Európai Unióban.....	5
TERMESZTŐ ORSZÁGOK CSOPORTJA	8
Csehország	8
Portugália	9
Románia	10
Spanyolország	12
Szlovákia	14
EGYKOR TERMESZTŐ, MA TILTÓ ORSZÁGOK CSOPORTJA	15
Franciaország	15
Lengyelország	17
Németország.....	18
NEM TERMESZTŐ ORSZÁGOK	21
Anglia és Wales.....	21
Belgium	22
Hollandia	24
NEM ENGEDÉLYEZŐ, TILTÓ ORSZÁGOK	26
Ausztria	26
Ciprus	27
Görögország	28
ÖSSZEGZÉS	30

BEVEZETÉS

Az alábbi elemzésben arra vállalkoztunk, hogy röviden bemutassuk a genetikailag módosított szervezetek (**GMO**)¹ Európai Unióban (EU-28) történő szabályozását, termesztését, és forgalmazását a legfontosabb irányelvek és rendeletek segítségével. Ezt követően az egyes tagországok gyakorlatát ismertetjük **három fő elemzési aspektus** mentén:

- az adott ország uniós és nemzeti szintű szabályozásának főbb pontjai,
- a termesztés, forgalmazás, felhasználás (GMO címkézés sajátosságai) gyakorlata,
- a GMO lakossági megítélése.

Az **unió tagállamai négy fő csoportba** sorolhatóak aszerint, hogy nemzeti hatáskörben a génmódosított növényfajták² **termesztését engedélyezik**, illetve az EU hivatalos GM-fajtákat gyűjtő adatbázisa, a [GMO Compass](#) szerint **történik-e köztermesztés**. Ezek alapján vannak **engedélyező és termesztő, engedélyező és nem termesztő, egykor termesztő ma tiltó, végül tiltó országok**. Az összeállításhoz nem állt rendelkezésünkre mind a 28 tagállamról angol vagy német nyelvű forrás, ezért a termesztő országok (5) teljes körét, valamint a további három csoportba tartozó országok közül választottunk ki néhányat.

Az anyaggyűjtéshez főleg idegen nyelvű forrásokat használtunk; az Európai Unió, az Európai Élelmiszerbiztonsági Hivatal (EFSA), a GMO Compass honlapjait, a GMO-val foglalkozó speciális portálokat, az egyes tagországokról valamint a civilekről szóló oldalakat.

A GMO szabályozás definiálása és behatárolása

Az első GM növényt –egy antibiotikum rezisztens dohányt– 1983-ban az USA-ban állították elő, és további élelmiszeripari célú kultúrnövényekkel kísérleteztek. Mindez szükségessé tette a nemzetközi szintű politikai állásfoglalást, valamint az esetleges jogi szabályozások elindítását. Az egyes országok három csoportba sorolhatóak **GMO szabályozási gyakorlatuk** alapján:

- van elfogadott GMO törvénye és szabályozási rendszere, a termesztés, forgalmazás, felhasználás terén viszont nincs korlátozás (USA, Kanada),
- nincs GMO törvénye, és a szabályozás hiányos (a világ legtöbb országa pl. Brazília, Argentína, India, Kína stb.),
- van elfogadott GMO törvénye, de a termesztés, forgalmazás, felhasználás terén közösségi szabályozás létezik (EU).

¹ GMO (Genetically Modified Organisms) angol mozaikszó, olyan élő szervezeteket jelent, amelyek génállományát tervezett géntechnológiával hozzák létre, amely nem fordulhatna elő a természetben párosodás illetve rekombináció útján. A GMO alanyai lehetnek a mikrobák, a növények, az állatok, és az ember génállománya is, míg legfontosabb felhasználási területeit a vegyipar, a gyógyszeripar, az egészségügy, a mezőgazdaság, az élelmiszeripar, és a hadiipar.

² GM, transzgenikus növény: a növényi gazdaszervezetbe egy másik szervezethez izolt és öröklődő transzgen(ek)e)t jutattak be, amely a kiválasztott új tulajdonság(ok)ért felelős fehérje.

AZ EURÓPAI UNIÓ GMO SZABÁLYOZÁSÁNAK TÖRTÉNETE

Az Európai Unió már a 90-es évektől kezdve foglalkozik a GMO-ra vonatkozó jogi szabályozás rendszerének kidolgozásával. Ennek legfőbb, máig érvényben lévő elvei az elővigyázatosság, a nyomon követhetőség, a kockázatértékelés, a nyilvánosság, és a választás szabadsága, mind a lakosság egészségének és a környezet védelmére helyezik a hangsúlyt. A közösségi szintű szabályozás történetét áttekintve **három fő jogszabályt** célszerű ismertetni, illetve a legújabban elfogadott irányelvet.

Az Európai Parlament és a Tanács a *GMO környezetbe történő szándékos kibocsátásáról* szóló [2001/18/EK irányelve](#) szigorúbb volt elődjénél (*90/220/EGK irányelv*), ugyanis hosszas engedélyeztetési eljárást és részletes egészségügyi veszélyeket is felmérő környezeti kockázatértékelés elvégzését írta elő.

2002. január 28-án létrehozták a magas szintű élelmiszerbiztonságért és engedélyeztetési eljárásokért felelős *Európai Élelmiszerbiztonsági Hivatalt* ([EFSA](#)).

A *géntechnológiával módosított élelmiszerekről és takarmányokról* szóló [1829/2003/EK rendelet](#) a magas szintű fogyasztói érdekek védelmének céljából *három termékkör* piaci szabályozását tartalmazta; a génmódosított növények, a GMO összetevőket tartalmazó, és a GMO-ból előállított élelmiszerek és takarmányok körét. Az **engedélyeztetési eljárás folyamata** a következő. Ha egy piaci szereplő **GM-fajtát szeretne termesztetni**, vagy élelmiszerként, élelmiszeripari **alapanyagként, vagy takarmányként felhasználni**, akkor kérelmet kell benyújtania az illetékes nemzeti hatóság felé. Mindhárom esetben egységes, 6 hónapos engedélyeztetési procedúrára kerül sor. Az EFSA az eljárásra benyújtott GM növényről készült szakmai véleményét elküldi a **Bizottság** részére, amely ezt továbbítja az ún. Állandó Bizottságnak. Ha itt elfogadják, akkor az engedély életbe léphet, elutasítás esetén viszont a javaslatot a Miniszterek Bizottságához küldik, ahol újra szavaznak róla. Ha nincs meg a kétharmados többség, akkor visszakerül a Bizottsághoz az ügy, aki végső soron felelős az engedélyek kiadásáért. Összességében az engedélyezés folyamata évekig is elhúzódhat a bonyolult adminisztráció miatt, átlagosan 3-4 év a jellemző.³ Az engedélyezett termék elvileg bármelyik tagországban használható és nem kell újra bevizsgáltatni.⁴

A harmadik meghatározó jogszabály az élelmiszerlánc egészére kiterjedő géntechnológiával módosított szervezetek nyomonkövethetőségéről és címkézéséről szóló [1830/2003/EK rendelet](#). Ez biztosítja a fogyasztók választási szabadságát, a címkézés ellenőrzését, és az esetleges nem várt veszélyek fellépése esetén az adott termék visszahívhatóságát. A nyomon követhetőség a teljes termelési láncra érvényes, így valamennyi GMO-ból álló, azt tartalmazó vagy abból előállított, emberi vagy állati fogyasztásra szánt **termék címkéjén kötelező** feltüntetni a „**géntechnológiával módosított...**” kifejezést. Ez alól csak azok a termékek

³ A GM-fajták meghatározásánál alapvetően más megközelítés jellemzi az amerikai és az európai engedélyezési gyakorlatot. Míg az előbbi esetben a „lényegi azonosság elvét” (substantial equivalence principle) alkalmazzák és gyorsabb átlagosan 25 hónapos az engedélyezés, addig az EU-ban az „elővigyázatosság” elvét (precautionary principle) követik. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy a lehetséges kockázatokból kiindulva szélesebb körű, és lényegesebb lassúbb eljárás keretében adják ki az engedélyeket.

⁴ A rendelet legutóbbi módosítását 120/2014/EU az indokolta, hogy növekszik a több transzgén tartalmazó GM fajták száma, így a kimutatási módszerek vizsgálatával járó költség is, ezért a kijelölt közösségi referencialaboratóriumok támogatásának közösségi és tagállami mértékét aktualizálni kellett.

mentesülnek, amelyekben a génmódosított összetevő **nem haladja meg a 0,9%-os küszöbértéket** és előfordulásuk véletlen vagy technikailag elkerülhetetlen (szennyeződés, GMO nyomok). A jogszabály vitatott része, hogy az élelmiszeriparban az előállítási technológia során felhasznált GM-származékokat nem kell címkézni, és a GMO-tartalmú takarmányok esetén a tagállami címkézési gyakorlatok sem egységesek.

Az **1. táblázatban** kigyűjtöttük a GMO-Compass adatbázisa alapján az összes EFSA felé benyújtott engedélyt. 2014. év decemberi állapota szerint összesen **7 növényfaj** (kukorica, szója, gyapot, repce, rizs, cukorrépa, burgonya) **137 GM fajtájára** nyújtottak be kérelmet.

1. táblázat: Az EU-ban élelmiszer és takarmány, élelmiszeradalék felhasználás vagy import célra engedélyezett GM termények

Kérelem típusa/ikon	Élelmiszer és takarmány	Import és felhasználás is	Érvényes engedély (db)	Összes benyújtott kérelem (db)	Adott növényfaj aránya (%)
Növényfaj					
Kukorica	6	23	29	71	52
Gyapot	-	2	2	26	19
Szója	1	6	7	21	15
Repce	1	3	4	11	8
Rizs	-	-	-	1	1
Burgonya	-	-	-	5	4
Cukorrépa	1	-	1	2	1
Összesen	14	34	48	137	100

Forrás: Infoszolg/[GMO Compass](#) hivatalos adatbázis alapján

Eszerint **48 esetben engedélyezték** valamilyen GM-fajta felhasználását illetve importját. A növényfajok közül a **kukorica dominanciáját** kell kiemelni, de a szója aránya is magas az állattenyésztési ágazat importigényéből eredően, hiszen az EU-ba évente **több mint 30 millió GM-takarmány** érkezik az amerikai kontinensről. Mindez jól magyarázza több európai ország GMO-mentes kukorica és szójatermesztési törekvéseit.

A táblázatban nem tüntettük fel a **termesztés iránti kérelmeket**, mivel itt más típusú kockázatelemzési vizsgálatokra van szükség⁵ és az uniós gyakorlat rendkívül szigorú. Heszky László professzor „*EU GMO-paradoxonnak*” nevezte azt a jelenséget, hogy az EFSA számos GM-fajtának engedélyezi a forgalmazását, felhasználását vagy az importját, ugyanakkor a termesztését elutasítja. Az elmúlt 15 évben **csak két szántóföldi GM növényfaj termesztését** engedélyezte; a **MON810** elnevezésű kukoricamoly rezisztens **GM-kukoricahibridet** (Bt⁶

⁵ termesztésbiztonság és környezeti kockázatelemzés

⁶ Bacillus thuringiensis (Bt) Cry1Ab toxinját termeli, amely elpusztítja a kukoricabogarat.

kukorica), és a BASF kutatói által előállított „genetikailag optimalizált” keményítő tartalmú **Amflora burgonyafajtát**. Továbbra is tiltott a közvetlenül fogyasztható kertészeti növények GM-fajtáinak (eper, paradicsom, uborka stb.) termesztése.⁷

GM-NÖVÉNYEK TERMESZTÉSI GYAKORLATA AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Európában, az USA-val ellentétben kezdetektől fogva GMO-ellenes mozgalmak fellépésével kellett számolni GM-fajták szántóföldi termesztési kísérleteinél. Ezeket többnyire környezet- és természetvédő szervezetek irányították (legismertebb a Greenpeace), amelyek konkrét vetésterületek megsemmisítésére fogtak össze. 1998-ban több nemzetközileg ismertté vált negatív esemény hatására az Európai Parlament **de facto moratóriumot** rendelt el, és **1999 júniusától** felfüggesztette a GM növények (import, felhasználás, termesztés) engedélyezését. A szabad kereskedelem korlátozása miatt az USA pert indított a WTO-nál, ezért **2004** májusában az Unió a **moratórium feloldására** kényszerült, ugyanakkor a belső szabályozási rendszerét több szempontból is megerősítette.

A 2001/18/EK irányelv 23. pontjában rendelkezett a **védzáradék** intézményéről, miszerint a tagállamok ennek ideiglenes alkalmazásával tiltakozhatnak egy engedélyezett GM-fajta termesztése ellen. Ennek értelmében bármelyik tagállam kérelmezheti a védzáradékot környezeti és egészségügyi kockázatokról szóló tudományos kutatásaik alapján. 2003-ban a Bizottság elfogadta a transzgenikus, az organikus és a hagyományos növénytermesztési rendszerek együttéléséről szóló **koegzisztencia elvét** (2003/556 EC ajánlás), és a kapcsolódó szabályozás kidolgozását a tagállamokra bízta.

A védzáradék kérelmezésével **vetési moratóriumot rendelt el**: Magyarország (2005), Lengyelország (2006), Olaszország (2006), Luxemburg (2009) Franciaország (2008), Németország (2009), Bulgária (2010).

Az EFSA elsőként 1998-tól, majd a moratórium miatt csak 2004-től engedélyezte a MON810 kukorica szabadföldi termesztését az EU területén. 2010-től az Amflora burgonya kapott zöld utat, amelyet kísérleti jelleggel Cseh-, Német- és Svédországban ültettek 2012-ig. Napjainkban **Spanyolország, Románia, Szlovákia, Csehország, és Portugália** alkotja a **termesztő országok** csoportját. A 2013-as adatok szerint összesen közel **150 000 hektárnyi vetésterületről** van szó, ami a teljes 9,6 millió hektárnyi kukoricaterület 1,56%-át adja.

A **2. táblázat** adatsorait elemezve kiderült, hogy az EU területén történő **termesztés 92%-a Spanyolországban koncentrálódik**, míg a második termesztő Portugália (5%). Csehországban a termesztése alacsony szintű, Szlovákiában és Romániában pedig csupán kis területet érint. Lengyelország helyzete kettős, ugyanis GMO-mentes országgént 2006-tól tiltja a GM-kukorica köztermesztést, de 2012-ig néhány ezer hektárnyi területet biztosított Németországnak kísérleti célú termesztésre szigorú szabályok betartása mellett.

⁷ Heszky László: A GM-fajták termesztésének helyzete az Európai Unióban – Agrofórum, 2012. 4.sz. http://mkk.szie.hu/dep/genetika/pdf/Heszky/Tanuljunk_IV_4.pdf

2. táblázat: GM-növények vetésterülete hektárban (2007-2013) az EU területén

Ország/Év	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Spanyolország	75 148	79 269	76 057	76 575	97 325	116 306	136 962
Portugália	4 500	4 851	5 094	4 868	7 732	9 278	8 171
Csehország	5 000	8 380	6 480	4 680	5 090	3 080	2 800
Szlovákia	900	1 900	857	1 248	760	189	100
Románia	350	7 146	3 244	822	588	217	834
Lengyelország	320	3 000	3 000	3 000	3 900	4 000	n.a.
Összesítve	112 057	107 717	94 732	91 193	115 386	133 679	148 867

Forrás: *Industrieverband EuropaBio, ISAAA, USDA/Foreign Agriculture Service (2010, 2011, 2012, 2013) (Spanyolország és Portugália adatai az illetékes minisztériumoktól származnak)*⁸

Kezdetektől fogva **teljes GMO mentességet** hirdetett, azaz még kísérleti jelleggel sem engedélyezte a termesztést **Ausztria** (1999) és **Görögország** (2004).

Létrejött a **GMO-mentes régiók mozgalma**, amelyhez Európa szerte számtalan terület (169 régió, 4713 önkormányzat stb.⁹) csatlakozott még a termesztő országokból is. Tevékenységük közül a legnagyobb az évenként megrendezésre kerülő GMO-mentes régiók Európai Konferenciája.

A **GM-fajták termesztése mindig is megosztotta a tagállamokat**, ezért a GMO ellenzők több évig tartó együttes fellépése vette kezdetét. 2010-ben Ausztria, Litvánia, Bulgária, Ciprus, Magyarország, Írország, Lettország, Málta, Szlovénia és Hollandia jelentést írt a Bizottságnak, hogy a tagországoknak joga legyen dönteni a területükön történő termesztésről és ne kelljen újból védzáradékot kérelmezniük. Habár az EU „megengedő” álláspontján nem sikerült változtatniuk, de a nagyobb termesztésbiztonság érdekében szigorodtak a koegzisztencia szabályai (2010/375 COM).¹⁰ 2013-ban a „GMO-háborúnak” titulált elhúzódo vitának lezárásaképp a Monsanto cég bejelentette, hogy visszavonja az összes EU felé benyújtott kérelmét és kivonul a piacról.¹¹

⁸GM plants in the EU in 2013, GMO-Compass http://www.gmo-compass.org/eng/agri_biotechnology/gmo_planting/392.gm_maize_cultivation_europe_2013.html

⁹ <http://www.gmo-free-regions.org/gmo-free-regions/list.html>

¹⁰ A GM-növény és a hagyományos fajta táblái között nagyobb izolációs távolságot (25-800 méter) lehet hagyni, illetve a beporzás elkerülése végett nagyobb pufferezőket.

¹¹Christopher Hope: Major GM food company pulls out Europe – The Telegraph, 2013. 07.18. <http://www.telegraph.co.uk/news/earth/environment/10186932/Major-GM-food-company-Monsanto-pulls-out-of-Europe.html>

2014-ben újból napirendre került a tagállami hatáskör kérdése és egyesek szerint, ha ezt támogatják, akkor véglegesen megoszthatja az összefogást.¹² 2014. december 4-én sikeresen megállapodott a Tanács és az Európai Parlament a génmódosított termékek **köztermesztésbe vonásának tagállami tilthatóságáról és annak indokairól**. Ez utóbbi kapcsán ugyanis régóta zajlik a vita a Bizottság, a Tanács és a Parlament tagjai között. Az eddigi védzáradék alkalmazásával illetve visszautasításával számos probléma lépett fel, nem egyszer évekig húzódó bírósági perek is születtek. „A megállapodás, amennyiben jóváhagyják, teljesíteni fogja a tagállamoknak azt a 2009-óta hangoztatott óhaját, hogy az övék legyen az utolsó szó abban a kérdésben, hogy GMO-kat köztermesztésbe vonhassanak vagy sem a saját területükön.”(...) „A GMO-kat korlátozni vagy tiltani kívánó tagállamoknak most lehetőségük lesz erre, anélkül, hogy bírósági eljárást kockáztatnának” –emelte ki Giovanni La Via, az EP környezetvédelmi szaktanácsnokának elnöke.¹³

Végül az Európai Parlament és a Tanács 2015. március 11-én elfogadta a [2015/412 irányelvet](#), amely lehetővé tette, hogy **minden uniós tagállam maga döntsön** a GM-fajták felhasználásáról. A 26b. (3) cikk szerint a tagállamok illetékes miniszterei rendelet keretében **következő indokok alapján** utasíthatják el az adott fajta termesztését az országban:

- környezetpolitikai célok,
- város és vidéki területrendezés,
- földhasználat,
- társadalmi és gazdasági hatások,
- más termékek szennyezése,
- agrárpolitikai célok,
- közrend.

Ennek hatására a piacon jelentős változások indultak el, például a Bizottság tíz új GM növény élelmiszer-ipari és takarmányozási felhasználást hagyta jóvá. Habár ezzel az engedélyeztetési rendszerrel a tagállamok mozgástere nő, de ha kizárólagosan a hagyományos és organikus gazdálkodást kívánják fenntartani ennek növekvő költségeivel is számolniuk kell.¹⁴

¹² GMO: A tilalom engedélyezése – Zöldbiotech, 2014.8.10. <http://www.zoldbiotech.hu/cikk/215-GMO-A-tilalom-enged-lyez-se>

¹³ A tagállamok kezében a döntés a GMO-k engedélyezéséről – Bruxinfo, 2014.12.4. <http://www.bruxinfo.hu/cikk/20141204-a-tagallamok-kezeben-a-dontes-a-gmo-k-engedelyezeserol.html>

¹⁴ Tamás Gábor: Minden dekában – Magyar Narancs, 2015. március 30.

TERMESZTŐ ORSZÁGOK CSOPORTJA

Az öt termesztő ország a **fenntartható mezőgazdaság** jegyében támogatja a modern biotechnológia fejleményeit, és a GM növényfajták termesztését a **termelékenység új eszközeinek** tekinti. Az indokok sorában szerepel továbbá, hogy a GM-fajták jobban alkalmazkodnak a klímaváltozáshoz, kisebb a termesztési kockázatuk, kevésbé terhelik meg a bioszférát, a belőlük előállított élelmiszerek jobban kielégítik a fogyasztói igényeket és egészségesebbek.

CSEHORSZÁG

Szabályozás

A cseh döntéshozók már az EU csatlakozás előtt **termesztést támogató jogszabályokat** alkottak; 2001-től hatályos GMO-k használatáról szóló [2000. évi CLIII.](#), majd az ezt felváltó [2004. évi LXXVIII. törvényt](#). A közép-és kelet-európai országok közül elsőként alkalmazta az 1830/2003-as EK rendeletet.¹⁵ A GMO szabályozás terén illetékes hatóságként az Egészségügyi és a Földművelésügyi ([MOA](#)) Minisztériumokkal együttműködő Környezetvédelmi Minisztériumot jelölték ki, és létrehozta egy GMO tanácsadó bizottságot. **2006-ban** szabályozták a **koegzisztencia** előírásait (89/2006. rendelet).¹⁶ Az élelmiszerek címkézésére vonatkozó közösségi szabályozás miatt módosították az élelmiszerekről és dohánytermékekről szóló 1997. évi CX. törvényt.

Gyakorlat

Csehország a **harmadik legnagyobb GM-fajtákat termesztő** az EU-28 tagországai között (2. táblázat). 2005-ben kísérleti jelleggel (270 ha) kezdték el a MON810 kukorica termesztését, és 2007-ben 5000 hektár, 2008-ban 8000 hektár feletti, 2013-ban 2800 hektár volt a teljes vetésterülete. A területi változások okáról nem találtunk információt, viszont 2005 és 2009 között GM-burgonya, dohány, len és szilva fajtákkal is kísérleteztek kis területen. Csehország egyetlen régiója, települése sem csatlakozott a GMO-mentes régiók mozgalmához.

Lakossági megítélés

A nemzetközileg elismert [BIOTRIN](#) szervezet fő céljának tekinti a biotechnológiai eredmények közérthető terjesztését a civil szférában, illetve az érintett cégek munkájának támogatását. Fontos szereplő az 1992-ben alakult Cseh Agrárkamara ([AK CR](#)), ugyanis a farmerek körében a GM-fajták termesztése mellett érvel a fenntartható mezőgazdaság, a magasabb hozamok és a termésbiztonság indokaival.¹⁷ Egy prágai attitűd felmérés alapján a GMO termékek lakossági megítélése többnyire **közömbös** (43%), 30%-ban pozitív, 27%-ban negatív, ugyanakkor a megkérdezettek 80%-a szerint nem áll rendelkezésükre elég információ ebben a témakörben.¹⁸

¹⁵ A [2005. évi CCCXLVI. törvény](#) váltotta fel a 2004. évit

¹⁶ Például 200 m-t kell tartani az hagyományos és az organikus kukoricatermesztést folytató táblák között.

¹⁷ The role of GMO's in the new member states, The Greens European Free Alliance in the European Parliament 2009, [http://www.greens-](http://www.greens-efa.eu/fileadmin/dam/Documents/Studies/311659.the_role_of_gmos_in_the_new_member_state@en.pdf)

[efa.eu/fileadmin/dam/Documents/Studies/311659.the_role_of_gmos_in_the_new_member_state@en.pdf](http://www.greens-efa.eu/fileadmin/dam/Documents/Studies/311659.the_role_of_gmos_in_the_new_member_state@en.pdf)

¹⁸ <http://www.kcl.ac.uk/lsm/research/divisions/dns/projects/consumerchoice/downloadfiles/Chapter07.pdf>

PORTUGÁLIA

Szabályozás

Az EU **második legnagyobb termesztő országának nincsen saját GMO törvénye**, ezért a jogi szabályozás keretét az uniós rendeletek és irányelvek adaptációi adják. Portugália mindenkori kormánya alapvetőleg GMO párti. A 2005. szeptember 21-én elfogadott koegzisztenciáról szóló **2005. évi CLX. törvényerejű rendeletükkel** másodikként jelezték a piaci termesztési szándékukat.

A termesztés engedélyezésének menete a következő. A Bizottság [munkadokumentumát](#) figyelembe véve egy **kötelező regisztrációs rendszert** hoztak létre. A GM-fajtát termesztetni szándékozó farmereknek a vetés előtt 20 nappal rendelkezniük kell az adott területre vonatkozó termesztési engedéllyel. Ezt elküldik az illetékes Regionális Mezőgazdasági Igazgatósághoz (DRA), majd onnan a Növényfajvédelmi Igazgatósághoz (DGPC) kerül értékelésre valamint a nyilvános közzétételre. Természetesen a termelőnek meg kell adnia a konkrét azonosítási adatait, a terület méretére, pontos elhelyezkedésére, a termeszteni kívánt fajtára vonatkozó információkat, és az esetleges károk esetén tett óvintézkedési javaslatait is. Ezen túl kötelező részt vennie egy koegzisztenciáról szóló termesztési gyakorlatot ismertető képzésen (felelőse az adott vetőmagterjesztő cég), és tájékoztatja a környezetében élőket, valamint mindazokat, akikkel közös mezőgazdasági termelőeszközöket használ. ¹⁹

Gyakorlat

A köztermesztést illetően 1999-ben az akkori Mezőgazdasági Minisztérium 1300 hektárnyi GM vetésterülettel kalkulált, de az 1998-as uniós moratórium ennek megvalósulását megghiúsította. A farmerek **2005 óta termeszthetnek MON810-es kukoricát**, ha betartják a koegzisztencia releváns szabályait, illetve a vetésszerkezetet összehangoló „termelési zónákat”. A GMO-Compass ²⁰ szerint az első évben 780 hektár, 2007-ben már 4500 hektár regisztrált területet tartottak nyilván, és a **növekedés tendenciája** szinte töretlen. Példaként említve 2011-ben 59%-kal nagyobb volt a vetésterület az előző évihez képest, amit a kukoricabogár korábbi nagymértékű pusztításával hoztak összefüggésbe. Legszenbetűnőbb *Alentejo* régióban mért 90%-os területváltozás, de Lisszabon és a Tejo völgyi régiókban is másfélszeresére nőtt a vetésterületek aránya. ²¹ 2012-ben szigorúbb koegzisztencia feltételeket vezettek be, és bizonyos uniós agrár-környezetvédelmi kifizetéseket csak a GM területtel nem rendelkezők kaphattak, emiatt 2013-ban csökkent az összterület (2. táblázat).

Három régió (Algarve, Madeira és az Azori-szigetek) csatlakozott a **GMO-mentes régiók mozgalma**hoz, és további 27 önkormányzat is megszavazta a tagságát pl. Alcochete, stb. ²²

A **címkézés** során a GMO 0,9%-os összetételi arány feletti jelölésének uniós gyakorlata él, de ellentmondásos példákkal lehet találkozni. Habár a GM-kukoricát takarmányozási célra

¹⁹ Skevas, T., Wesseler, J., Fevereiro, P. (2009). Coping with ex-ante regulations for planting BT maize: The Portuguese experience. The Journal of Agrobiotechnology Management and Economics Volume 12 (1). 60-69. <http://www.agbioforum.org/v12n1/v12n1a06-wesseler.htm>

²⁰ GM Maize: 110000 Hectares under Cultivation 2008, http://www.gmo-compass.org/eng/agri_biotechnology/gmo_planting/191.gm_maize_110000_hectares_under_cultivation.html

²¹ GM crops on the rise in Portugal – The PortugalNews, 2012.7.12. <http://theportugalnews.com/news/gm-crops-on-the-rise-in-portugal/26355>

²² <http://www.gmo-free-regions.org/gmo-free-regions/portugal.html>

termesztik, de az állati termékeknél ezt nem címkézik. Nagy mennyiségű GM-import takarmány érkezik az országba, amelynek jelölése szintén problémás.

Lakossági megítélés

A politikusok és döntéshozók széles köre támogatja a termesztést. Mivel a gazdák körében alacsony szintű a közösségi érdekképviselés, a GM-vetőmagot forgalmazó cégeknek sikerült meggyőznie a **termelők** egy csoportját. Egy kérdőíves felmérés szerint a termesztés melletti fő érv a kukoricabogár kártételének elkerülése (válaszadók 71%-a), amely adott időjárási körülmények esetén a termés felét is érintheti.

Ugyanakkor a lakosság kezdetektől fogva ellenzi a termesztést. Többször **civil ellenállási mozgalmakat** szerveztek, és 1999-ben megalakult a **GMO-mentes Koalíció** (Plataforma Transgénicos Fora). Ehhez a kezdeményezéshez magánszemélyeken túl környezetvédelmi és mezőgazdasági profilú szervezetek is csatlakoztak. A 2008-as Eurobarométer közvélemény-kutatás során az EU-27 állampolgárait többek között megkérdezték a GMO termékek használatáról; az **uniós átlagérték** szerint a válaszadók **58%-a ellenezte**, 21%-a támogatta. Ezzel szemben a **portugálok**, a máltai és a spanyol válaszadókkal együtt a legszimpatizansabbak kategóriájába tartoztak; **28%-uk ellenezte**, 27%-uk támogatta a felhasználást, de meglehetősen magas (23%) azoknak az aránya is, akik még nem hallottak a génmódosított szervezetekről.²³

ROMÁNIA

Szabályozás

A román jogszabályok között **kiemelkedően magas, több mint 30 törvény foglalkozik** a GMO-val, de ezek többnyire nem kerültek nyilvános vitára és gyakran ellentmondásosak. Az első jogforrás a GM szója köztermesztése miatt bevezetett GMO növények teszteléséről, felhasználásáról és forgalmazásáról szóló 2000. évi 49. rendelet volt. Ezt a **2002. évi CCXIV. törvény** váltotta fel, amely gyakorlatilag a GM-termékek jóváhagyásának fő keretét adta és a megfelel a 2001/18 EC irányelvnek. A címkézés és nyomon követhetőség területét a 2003 júliusától hatályos 2002. évi 106. határozat, és a Mezőgazdasági, Erdészeti, és Környezetvédelmi Minisztérium 2003. évi 462. rendelete szabályozta. Az 1830/2003 EK rendeletet a 2006. évi 173. kormányhatározat emelte át a román jogrendbe.²⁴ Összességében az EU-s jogharmonizáció „rapid” módon történt, mivel a **mindenkori román kormány támogatta a GMO területét**. A GM-növények kérelmeit az illetékes minisztériumhoz kell benyújtani, és a jóváhagyott tételek bekerülnek a nemzeti vetőmag regiszterbe. A döntéshozást a Biológia Biztonság Bizottsága is segíti. Az engedélyeztetésért napjainkban a **Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium** felel.

Gyakorlat

Románia helyzete egyedülálló, hiszen **az uniós csatlakozás előtt (2007) GM nagyhatalom** volt a kontinensen. Míg az EU tagállamaiban 1998-2004 között vetési moratórium élt, addig

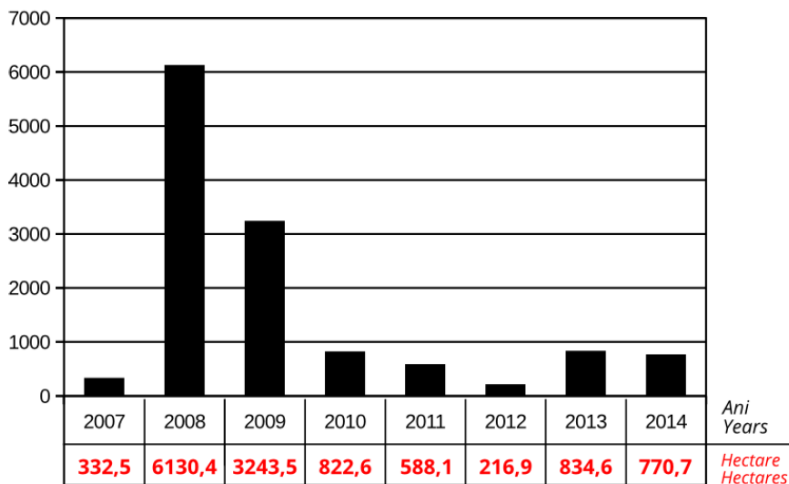
²³ Attitudes of European citizens towards the environment–Special Eurobarometer 295. 2008:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_295_en.pdf

²⁴ Gabriela, Anghel: Romanian approach to genetically modified organisms – Ovidius University of Constanta, 2008.
<http://steconomicueoradea.ro/anale/volume/2008/v1-international-business-and-european-integration/033.pdf>

itt 1999-től termesztették a Monsanto tulajdonában lévő **GM Roundup Ready szójafajtát**. Vetésterülete 2004-ben már 55 230 hektár volt, ezzel a világ 11. legnagyobb GM-fajta termeszto országának számított (2005: 87 000, 2006: 137 275 hektár). Az EU a **csatlakozás feltételévé tette** az addig több tízezer hektáron történő (az EFSA által nem engedélyezett) szójatermesztés azonnali **felszámolását**. A végrehajtás hiányosságait jól jelezte, hogy a román Nemzeti Hatóság nem tudta teljes mértékben ellenőrizni a vetésterületeket, hiszen az illetékes minisztériumok adatai ellentmondásosak voltak és a keresztbeporzás miatti szennyezett területeket sem mérték fel.

2007 áprilisában az EU jóváhagyta a **MON810-es kukorica termesztését** takarmányozási célból, de nem végezték el a szükséges környezeti hatástanulmányokat. Az **1. ábra** oszlopdiagramjain látható, hogy az első két évben csaknem 20-szorosára nőtt a vetésterület, majd radikálisan csökkenni kezdett és **2014-ban már csak 770 hektár** körül alakult.

1. ábra: A MON810-es kukorica vetésterületének változása Romániában ²⁵

2. ábra: MON810-es kukorica területe Romániában (2014)

A korábban ismertetett európai **GMO-mentes régiók mozgalomához** 50 közösség és 4 város csatlakozott (2009).²⁶ Ezen kívül 2006-ban elindult az Organikus Farmerek Országos Szövetsége (FNAE) és az InfOMG által létrehozott **GMO-mentes zónák mozgalma**. Gyakorlatilag a civil és a közsféra képviselői helyi akciócsoportokat (72 önkormányzat) működtetnek, és segítik a hagyományos vagy organikus termesztést folytató gazdákat, valamint igyekeznek hatást gyakorolni a politikusokra a következetes szabályozás előmozdításáért.²⁷

Habár a román szabályozás megköveteli GMO összetevő feltüntetését a **címkén**, de ez csak a GM szójára és kukoricára vonatkozik. A GMO-k Információs központja (InfOMG) szerint nincsenek génmódosított élelmiszerek a piacon, de a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hivatal a román élelmiszer-ellenőrzés rendszerét nem tartja megfelelőnek.

²⁵ http://www.infomg.ro/web/en/GMOs_in_Romania/

Az InfOMG honlapján elérhető minden egyes év vetésterülete konkrét lokális szintű megjelöléssel.

²⁶ <http://www.gmo-free-regions.org/gmo-free-regions/romania.html>

²⁷ http://www.infomg.ro/web/en/GMO_Free_Zones/

Lakossági megítélés

A kormány a GM növények termesztését kezdetektől fogva támogatta, és a lakosságot sokáig nem érdekelte ez a téma. A **fogyasztók** nem kellően informáltak, és nincsenek tisztában a génmódosított összetevőket tartalmazó élelmiszerek esetleges veszélyeiről. A 2008-as Eurobarométer közvélemény-kutatás szerint **50%-uk ellenzi**, 18%-uk támogatja a GMO-termékek használatát.

SPANYOLORSZÁG

Szabályozás

Az 1986 óta uniós tagállam kezdetektől fogva zöld utat adott a GMO-k használatának. A jogi keretrendszerének alapját a 2001/18 EC irányelvet adaptáló [2003. évi IX. törvény](#), és a két EU-s rendelet adta. A biotechnológiai tevékenységeket az illetékes mezőgazdasági ügyekért felelős minisztérium engedélyezte, míg hatósági szinten a **Nemzeti Biológiai Biztonság Bizottságát (CNB)** és a miniszterek tanácsát (**CIOMG**) jelölték ki.²⁸ Az első időszakban a spanyol törvényhozás jellemzően átvette az uniós jogszabályokat, nem voltak nemzeti szintű módosítások, hiányoztak a komplex, hosszú távú hatástanulmányok. A **2004-es kormányváltást** követően egyre inkább számba vették a civil társadalom véleményét, például a CNB-be bekerültek a környezetvédelem képviselői. Az uniós találkozókön a kormány álláspontja a korábbi támogatóról a **tartózkodás felé** mozdult el. Mindez a 2005-ös koegzisztencia elvhez készített előterjesztés többszöri módosításánál is mutatkozott.²⁹

Gyakorlat

A GM-fajták vetésterületének vizsgálatához a Mezőgazdasági Minisztérium [MAGRAMA](#) adatbecslését használtuk fel. A spanyolok már 1998-tól megengedték az uniós köztermesztési engedélyt kapott MON810-es kukorica hibrid vetését bízva a fajtatulajdonos Monsanto biomonitoring rendszerében.³⁰ A **3. ábrán** a Bt kukorica területváltozása követhető nyomon. A 22000 hektáros induló vetésterület 2004-re több mint 2,5-szeresére nőtt, és 2013-ban már **több mint 136 000 hektár volt**. Az ország jelenleg az **EU legnagyobb GM-kukorica termesztője** (2. táblázat). A területnövekedés különösen Kasztília-La Mancha, Extremadura, Andalúzia és Katalónia tartományát érintette, amely mögött döntően a farmerek gazdasági érdeke állt (korábbi károk miatt a kukoricamoly rezisztens GM-kukoricát vetettek). 2013-ban a spanyol évi összes kukorica termésmennyiség 30%-át már a Bt kukorica adta.³¹

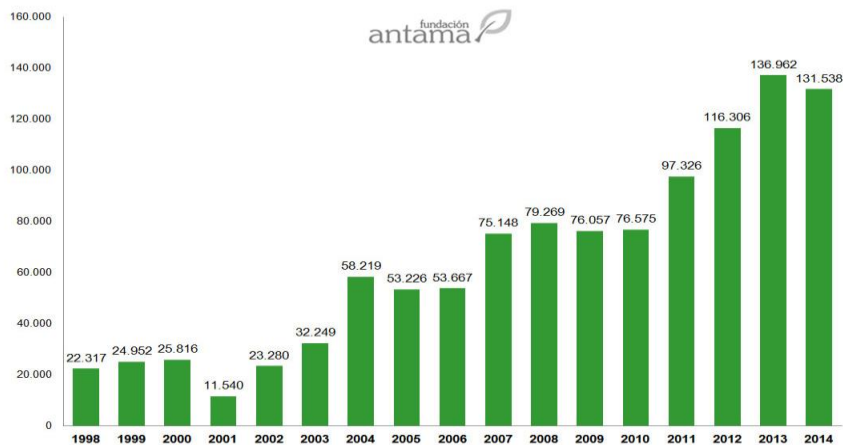
²⁸ Agricultural Biotechnology Annual GAIN Report 2011: http://gain.fas.usda.gov/Recent%20GAIN%20Publications/Agricultural%20Biotechnology%20Annual_Madrid_Spain_8-5-2011.pdf

²⁹ Coexistence in Spain: http://www.gmo-compass.org/eng/news/country_reports/268.coexistence_spain.html

³⁰ A Wikileaks jelentése szerint az amerikai cégnél külön diplomaták dolgoztak „Spanyolország megpuhításán” és a GM-fajták egykori hatásvizsgálatát a független állami kutatóintézet helyett a saját szervezeteikkel végeztették el nem megbízható 90 napos gyors tesztekkel.

³¹ Spanish farmers lead the European innovation in the cultivation of maize – Europabio, 2014.10.22. <http://www.europabio.org/press/spanish-farmers-lead-european-innovation-cultivation-maize>

3. ábra: Spanyolország GM-kukorica vetésterülete 1998-2014 között

Forrás: europaBIO.org

A spanyolok megosztottságát jól jelzi, hogy 4 régió (Asztúria, Baszkföld, Baleár-szigetek, Kanári-szigetek), 6 provincia és 149 önkormányzat csatlakozott a **GMO-mentes régiók mozgalma**hoz.³²

A **GMO címkézés és felhasználás** gyakorlata ugyancsak visszas. Habár a GM-kukoricát takarmányozási célra termesztik, de a piaci forgalomban lévő tápok döntően GM és hagyományos termesztésből származó terményekből készített ipari keverékek, amelyeknek nehezen nyomon követhető a pontos beltartalmi összetétele. 2013-ban a [Föld Barátja szervezet](#) felhívta rá a figyelmet, hogy ez sérti az állattenyésztők döntési szabadságát. Vitatott a kártérítés kérdése is, miszerint ha a védjeggyel ellátott organikus termékekben génmódosított eredetű szennyeződést találnak az élelmiszervizsgálatok alkalmával, akkor a termelőt büntetik meg. Sem az európai, sem a spanyol jogszabályokban nincs tisztázva ez a terület, ráadásul a GM-fajtákat termesztő spanyol farmereknek minimális termesztésbiztonsági előírást kell betartaniuk.³³

Lakossági megítélés

A farmerek körében a GM-fajták termesztésének **kezdeti népszerűségét** az ígért többelhozamok és a magasabb jövedelem motiválta. A spanyol lakosság sem tiltakozott ellene, amelyhez az alacsony szintű civil összefogás, az információhiány, a GM-fajtákat forgalmazó cég marketingpolitikája, vagy a tudatos fogyasztói kultúra hiánya is hozzájárult. **2004 után** viszont megjelent a **GMO ellenesség** mind a kormány és a lakosság körein belül, egyre több szervezett tiltakozás volt, de érdemben ez **nem változtatta meg** a vetésterület növekedésének tendenciáját vagy a piaci preferenciákat.³⁴ Az Eurobarométer (2008) jelentése szerint az EU-27 országai között Spanyolország a GMO termékek felhasználását pártolók élmezőnyébe tartozik; **megkérdezetteknek 31%-a volt elutasító**, 26%-a támogató, 23%-a még nem hallott a GMO-ról.³⁵

³² <http://www.gmo-free-regions.org/gmo-free-regions/list.html>

³³ Inez, Benítez: Spain Leads EU in GM Crops, but No One Knows Where They Are – Ipsnews, 2013.03.27. <http://www.ipsnews.net/2013/03/spain-leads-the-eu-in-gm-crops-but-no-one-knows-where-they-are/>

³⁴ Paula, Fernandez-Wulff: Why and how Spain became the EU's top grower of GMOs – United Nations University, 2013.12.19. <http://ourworld.unu.edu/en/why-and-how-spain-became-the-eus-top-grower-of-gmos>

³⁵ Eurobarometer 2008., i.m.

SZLOVÁKIA

Szabályozás

A géntechnológiáról és a GMO-k használatáról a **2002. évi CLI. GMO törvény**, valamint a 2002. évi 252. végrehajtási rendelet szól. Többek között szabályozták a génmódosított szervezetek zárt rendszerben történő használatát, a kibocsátás, forgalmazás kérdéseit. Végrehajtást illetően az emberi egészséget érintő kérdésekben az Egészségügyi Minisztériumot, a mezőgazdasági felhasználás terén a Földművelésügyi Minisztériumot (MoA) jelölte ki, de az élelmiszerek ellenőrzéséért közösen feleltek.³⁶ Napjainkban ezeket a feladatokat a [Környezetvédelmi Minisztérium](#) (MoE) látja el. A csatlakozást követően **2006-ban** fogadták el a természetéről szóló **CLXXXIV. törvényt**, és a Bizottsághoz benyújtották a **koegzisztenciáról** szóló nemzeti törvényjavaslatot. A 2007. évi 69. rendeletben konkrét izolációs távolságokat határoztak meg, például a GM-kukorica vetése esetén 300 métert kell hagyni az ökológiai táblájától.³⁷

Gyakorlat

Az országban először 2006-ban kezdték el a természetét kísérleti jelleggel 30 hektáron. A vetésterülete nagysága 2008-ban már megközelítette a két ezer hektárt, majd következő évben felére csökkent. **2013-ban** már csak **száz hektárt** regisztráltak (2. táblázat). A MON810-es kukoricán túl herbicid rezisztens cukorrépa termesztéssel is kísérleteztek.

GMO-mentes régiók mozgalmához Szlovákiából senki sem csatlakozott.

A GM-fajtákat főleg biogáz termeléshez és takarmányként használják fel. Szlovákiába nagy mennyiségű import szójatakaromány érkezik, de jelentős a GM-szója tartalmú élelmiszerek mennyisége is. A **címkézéskor az EU standardokat** veszik figyelembe, viszont a lakosok részéről igény lenne a GM-mentes címkékre az állati termékek forgalmazásánál, amely uniós szintű szabályozási kérdés.

Lakossági megítélés

A lakosság attitűdjének ismertetéséhez az Eurobarometer felmérésének adatait használtuk. A **válaszadók 62%-a ellenezte**, 17%-a támogatta a GMO-k használatát, és 13% volt azok aránya, akik nem hallottak a GMO-ról. Ezekkel az értékekkel az EU-28 átlagértékének tartományába tartoztak.

³⁶ Peter, Siekel, Igor Ferencik: National Biosafety framework for the Slovak Republic – Ministry of the Environment SR, 2004. <http://www.unep.org/biosafety/files/SKNBFrep.pdf>

³⁷ Agricultural Biotechnology Annual GAIN Report LO1202, 2012

http://gain.fas.usda.gov/Recent%20GAIN%20Publications/Agricultural%20Biotechnology%20Annual_Prague_Slovakia_6-20-2012.pdf

EGYKOR TERMESZTŐ, MA TILTÓ ORSZÁGOK CSOPORTJA

Az Unió számtalan tagállama betiltotta a GM-fajták köztermesztését és szántóföldi termesztési kísérleteit. Itt Németország, Franciaország és Lengyelország példáját áttekintve megállapítható, hogy a szabadföldi termesztések kezdetektől fogva komoly civil ellenállást váltottak ki és rendszeresen megsemmisítették az érintett területeket. Habár a mindenkori kormány és a tudomány képviselőinek egy köre támogatja a biotechnológiai tevékenységeket, a lakosság elutasítja a GM termékeket.

Az alább tárgyaltakon kívül az egykor termesztő, ma tiltó országok csoportjába tartoznak még: Bulgária (2010), Luxemburg (2009), Magyarország (2005), Olaszország (2006). Mindannyian vetési moratóriumot rendeltek el vagy a MON810-es kukoricahibridre, vagy általános jelleggel minden GM-fajtára. Szükséges pontosítanunk az „egykor termesztő” kifejezést, ugyanis ezen országok egyikében sem volt jelentős vetésterületet érintő köztermesztés, mint Német-, Francia-, vagy Lengyelország esetén. Egyaránt tagjai a GMO-mentes régiók mozgalmának.

FRANCIAORSZÁG

Szabályozás

Az uniós szabályozás alapját jelentő 2001/18 EU irányelvet minden tagállamnak adaptálnia kellett 2002 októberéig, de ezt a franciák az Európai Bíróság kétszeri felszólítására sem tették meg. A kormány 2006 elején ugyan előterjesztett egy előzetes tervezetet, de a szenátus vizsgálatát követően nem került a közgyűlés napirendjére. A Bíróság harmadik felszólítását követően 38 millió euró pénzbírságra illetve további napi késedelmi illeték megfizetésére kötelezték az országot. Végül **2007** tavaszán a kormány **3 rendeletet** tett közvé; az engedélyezés rendszerének kiépítéséről, a növények regisztrációjáról, és a szabadföldi kísérletek esetén a lakosság tájékoztatásáról. A köztársasági elnök kezdeményezésére egy **széleskörű kerekasztalt** hívtak össze, amely során megállapodtak a fogyasztók választási szabadságát garantáló hatóság létrehozásáról, valamint döntöttek a védzáradék igényléséről is a MON810-es kukorica esetén.³⁸

A [2008. évi DXCV.\(VI. 25.\) GMO törvény](#) szigorú technikai előírásokat tartalmaz a termesztők számára érintve a koegzisztencia területét is. Számos rendelkezését beillesztették a környezetvédelmi, a mezőgazdasági, a kutatási törvénykönyvekbe, és a közegészségügyi kódexbe (GMO gyógyszer). A köztermesztést az **illetékes minisztérium** engedélyezi. Létrehozták a Biotechnológia Főtanácsát (**HCB**), amely a politika, a civil szféra, valamint az érdekvédelmi és szakmai csoportok képviselőiből áll. A Főtanács egyfajta szaktanácsadói feladatot lát el a kormányzati hatóságok részére és 3 (tudományos, gazdasági és etikai, szociális) bizottságban dolgozik. A törvény szerint a termesztő farmereket bejelentési kötelezettség terheli, és az illetékes hatóság egy **online hozzáférhető nemzeti adatbankot**

³⁸ The French law on GMOs: balanced or biased? – Inf^oOGM, 2008.
http://www.infogm.org/IMG/docnonprot/BrochureLoi_vEnglish.pdf

vezet a GM vetésterületekről pontos helyrajzi adatokkal. Ezen túl a termeszteknek tájékoztatniuk kell a környező területek gazdáit is vetési szándékukról.³⁹

Gyakorlat

A GM-kukorica **vetésterülete** 2006-ban 5000, **2007-ben** már **21 147 hektár** volt. A kukoricatermelők országos szövetségének (AGPM) szóvivője ekkor még a terület megtöbbszörözésének potenciájáról (50 ezer hektár) nyilatkozott.⁴⁰ A **Mezőgazdasági Minisztérium 2007 végén** hivatalos közlőnyben megjelent rendelettel megtiltotta a GM-fajta termesztését és felhasználását, majd **2008. február 7-től** életbe lépett az EU-tól igényelt **védzáradék**. Nem sikerült viszont ezt meghosszabbítani, holott számos egészségügyi kockázatokra hivatkozó kutatást is benyújtottak, például a nemzetközileg is felkapott Gilles-Eric Seralini kutatócsoport patkánykísérlet eredményét.⁴¹ Az EFSA mindezt nem találta tudományosan megalapozott magyarázatnak a korlátozás fenntartására. Végül 2011-ben az Európai Bíróság arról döntött (C-58/10), hogy Franciaország inkorrekt jár el a vetési moratórium indoklásánál.⁴² „A *GMO-k, egy ügy, ami megosztja a kormányt*” című összefoglaló szerint a döntéshozói körökben nem egységes az álláspont.⁴³ A **2013-as kormányváltást** követően a GM-növények termesztésének korlátozása mellett érvelt a többség. A **francia Államtanács** (Conseil d'État, a francia legfelsőbb bíróság a közigazgatási ügyekben) viszont érvénytelenítette a MON810 kukorica termesztését tiltó kormányrendeletet, mivel az Európai Bizottság által jóváhagyott fajtáról van szó. A kormány ezt nem fogadta el és továbbra sem engedélyezte a termesztést. Az évekig elhúzódo termesztés tiltásáról és engedélyezéséről szóló eseményeknek köszönhetően a hatósági ellenőrzések szerint **2008 óta nincs GM vetésterület az országban**.

A tiltakozók kitartásának egyik eredménye továbbá, hogy Európa legnagyobb állami kutató hálózatának (INRA) elnöke 2010-ben bejelentette megszüntetik a GM-fajták szabadföldi nemesítési kísérleteit, 2013 júliusától pedig a teljes kutatást is leállították.

A **GMO-mentes régiók mozgalmához** 21 régió (pl. Bretagne, Ile de France, Normandie), 116 település, 1 nemzeti park és egyéb területek csatlakoztak (2010).⁴⁴ További nemzetközi kezdeményezés a **Florence Karta**, amely a történelmi jelentőségű kertek megóvását képviseli és ugyancsak a GMO-mentességet képviseli.

A **forgalmazás és a címkézés** esetén az EU-szintű szabályok vannak érvényben, de itt a genetikailag módosított szervezeteket tartalmazó élelmiszereknél előzetes kormányzati jóváhagyásra is szükség van. Nemzeti specialitás, hogy itt a takarmányoknál is címkézik a GMO előfordulását. Egy 2012-es rendelettel létrehozták a **GMO-mentes címkét**, amit a termékcsomagolás elején lehet elhelyezni, ha a GMO-mentes összetevők aránya meghaladja a

³⁹ Nicolas, Boring: Restrictions on Genetically Modified Organisms: France – The Law Library, 2014.6.19. <http://www.loc.gov/law/help/restrictions-on-gmos/france.php>

⁴⁰ Marked increase of GM plantings in France, – GMO-Compass, 2007.3.28. <http://www.gmo-compass.org/eng/news/messages/200703.docu.html>

⁴¹ Rákot kaptak a GMO-val etetett patkányok – Index, 2012.09.20.

http://index.hu/tudomany/2012/09/20/rakot_kaptak_a_gmo-val_etetett_patkanyok/

⁴² Judgment in Joined Cases C-58/10 to C-68/10 Monsanto SAS, CJE, 2011.9.8. www.europa.eu/rapid/press-release_CJE-11-86_en.pdf

⁴³ Szántó Szilvia-Somogyi Norbert: A legújabb franciaországi fejlemények a GMO területén, <http://nkfih.gov.hu/nemzetkozi-tevekenyseg/archivum/tet-szakdiplomata/hirek-nagyvilagbol/2013/legujabb-franciaorszagi>

⁴⁴ <http://www.gmo-free-regions.org/gmo-free-regions/list.html>

termék 95%-át. Ellenkező esetben a "GMO-mentes" megjelölés a csomagolás hátoldalára kerül, és a GMO összetevő felirata azonos betűméretű, és színű mint az egyéb összetevőké.

Lakossági megítélés

A francia **lakosság kezdetektől fogva GMO ellenes**. Számtalan bírósági ügy bizonyítja mindezt, ezek közül első jelentős eset az 1997-es aktivisták egy csoportja (faucheurs Volontaires) által elkövetett növénypusztítás volt. Letartóztatások, felmentések, elhúzódoó büntetőjogi vádak, nagy összegek, és számtalan ellentmondás jellemzi az elmúlt másfél évtized GMO ellenes akcióit. Mivel egy bárki számára elérhető részletes GM-fajta vetésterületi adatbázis működik, ezért felmerült a kérdés hogyan lehetne megakadályozni, hogy a GMO-ellenes aktivisták elpusztítsák a növényeket. A törvényhozók egy kompromisszumos megoldást vezettek be, 6 hónaptól akár 3 éves szabadságvesztésre is ítélik az elkövetőket magas pénzbírság mellett. Kiemelkedő *José Bové* esete, akit az engedélyezett kísérletek erőszakos elpusztításáért több alkalommal börtönbüntetésre ítélték. Az EP-képviselő politikus 2013-ban bejelentette, hogy ha francia földön engedélyezik a természetst civil engedetlenségi mozgalmat indít.

Az Eurobarometer (2008) felmérésében **a válaszadók 70%-a ellenezte**, 15%-a támogatta a GMO-k használatát.

LENGYELORSZÁG

Szabályozás

A GMO-k jogszabályi keretrendszerének kiépítése elhúzódozott, mind az EU jogharmonizációt mind a nemzeti szintű szabályozást illetően. Mindez a természetben érdekelt szereplőknek kedvezett, ugyanakkor a **poszt-socialista országok** közül a **legaktívabb civil ellenállást** a lengyelek tanúsították. A **2004. évi csatlakozást** követően nyáron az aktivista [ICPPC](#) szervezet nemzeti kampányba fogott „*állítsuk meg a GMO-t Lengyelországban*” címmel, és 2005-ben a Greenpeace-szel és további szervezetekkel összefogva elérte, hogy a kormány minisztereinek tanácsa mezőgazdasági és környezeti kockázatokra hivatkozva **2 év vetési tilalmat** vezetett be MON810 kukoricára. A lengyel provinciák képviselőinek gyűlése 2005 őszén elfogadott egy nyilatkozatot, amely felhívta a figyelmet a természet veszélyeire és a kormány fellépését sürgette. Számtalan GMO-mentességre törekvő lokális és területi kezdeményezés indult el.⁴⁵

Gyakorlat

2006 májusában a kormány **betiltotta a GM-vetőmagok értékesítését** is, majd a nyilvántartásukat is. 2008 nyarától nem engedélyezte a GM-származékokat tartalmazó állati takarmányok behozatalát illetve előállítását.

Mindezekkel párhuzamosan **2004-2008 között 5 növényfaj GM fajtáinak** (kukorica, burgonya, uborka, len, tritikálé) **szabadföldi kísérleteit engedélyezték**, ráadásul ezek többnyire nem regisztrált területen történtek.⁴⁶ A 2. táblázatban látható, hogy a kísérleti és

⁴⁵ History of GMO-free regions in Poland: <http://www.gmo-free-regions.org/gmo-free-regions/poland/gmo-free-poland-coalition.html>

⁴⁶ Deliberate releases for field trials Poland 2004-2008, http://www.gmo-compass.org/eng/agri_biotechnology/field_trials/218.poland_field_trials_gmos.html

piaci célú termesztés 2007-ben 320, 2008-ban már **3000 hektárt** érintett. Nehéz viszont megítélni, hogy ezek a területek legálisak vagy illegálisak, mivel a termesztés szabályozása sok joghézagot tartalmazott. A területek egy részét német érdekeltségű cégek használták 2012-ig kutatási célból, miután a hazájukban moratóriumot vezettek be.⁴⁷

2012-ben az ország elnöke, Komorowski aláírta a vetőmag törvény módosítását, miszerint az uniós jogszabályokkal összhangba kell hozni a regisztrált magok piacra jutását. **2013 januárjában** két fontos rendelettel megtiltották a GM-kukorica (MON810) és a (BASF Amflora) burgonya termesztését a (védzáradék). Ezzel a lépéssel az ország **nyolcadikként csatlakozhatott a termesztési tilalmat bevezető EU tagállamokhoz.**⁴⁸ 2013 őszén a lengyel mezőgazdasági miniszter kijelentette, hogy az ország mentes a GM-növényektől, miután több mint 9000 ellenőrzést végzett el kukoricát termesztő gazdaságokban, és komoly monitoring rendszer kiépítésével igyekeznek eltántorítani a gazdákat a GM-vetőmagok használatától. Közben zajlik a GMO törvény megalkotása (koegzisztencia szabályozása), amelyhez a lengyel miniszterelnök a környezetvédelmi minisztert nevezte meg felelősként. Az állategészségügyi és takarmányozási kérdésekben a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium, az élelmiszerek címkézésénél az Egészségügyi Minisztérium a felelős.

Az eddig elemzett országoknál ismertetett **GM-mentes régiók mozgalmának** adatai szerint az ország mind a 16 régiója GM-mentes, de további területi és gazdasági egységek is csatlakoztak.

Lakossági megítélés

A bevezetőben is lehetett olvasni, hogy a lengyelek nagyon is tudatos fogyasztók és többségében a GMO-ellenesek. Az Eurobarometer szerint az EU-28 tagországai között a középső tartományba tartoztak, miszerint a **megkérdezettek 67%-a elutasította**, 20%-a támogatta a GMO-k használatát.

NÉMETORSZÁG

Szabályozás

Németországban a GMO-k kutatását, termesztését, forgalmazását és a környezetbe történő kibocsátást az **1993-as géntechnológiai törvény (GenTG)** szabályozta. Az 1990-ben megfogalmazott törvénytervezet részletesen foglalkozott az állatokkal és a növényekkel, de nem érintette a GMO összetevőket tartalmazó élelmiszereket és takarmányokat. Ezekre az EU-s irányelvek átvétele során került sor **2004-ben (EGGenTDurchfG).**⁴⁹ A GMO törvény **hármas célkitűzése szerint** elsődleges feladat a környezet, az ember és az állatok egészségügyi védelme, második a termesztésbiztonságra vonatkozó koegzisztencia betartása, harmadik a K+F tevékenységek keretrendszerének megalkotása. A törvényt többször is

⁴⁷ The role of GMOs in the new Member States, The Greens in the European Parliament, Report 2009.

http://www.greens-efa.eu/fileadmin/dam/Documents/Studies/311659.the_role_of_gmos_in_the_new_member_state@en.pdf

⁴⁸ Caroline-Scott Thomas: Poland lates European country to ban GM-crops, 2013.1.7.

<http://www.foodnavigator.com/Policy/Poland-latest-European-country-to-ban-GM-crops>

⁴⁹ Gesetz zur Durchführung der Verordnungen der Europäischen Gemeinschaft oder der Europäischen Union auf dem Gebiet der Gentechnik und über die Kennzeichnung ohne Anwendung gentechnischer Verfahren hergestellter Lebensmittel. 2004.6.22. (BGBl IS. 1244.) <http://www.gesetze-im-internet.de/eggentdurchfg/BJNR124410004.html>

módosították; 2005-ben az Európai Bíróság késedelmi felszólítására bővítették a GMO-k környezetbe történő szándékos kibocsátásáról szóló 2001/18-as EK irányelv vitatott részeivel, a 2008-ban és 2013-ban is az EU-s jogharmonizáció tette indokoltá. A törvény végrehajtásáért tartományi szinten a **Fogyasztóvédelmi és Élelmiszerbiztonsági Szövetségi Hivatal** felel. A Biológiai Biztonság Központi Bizottság részt vesz a kormány törvényhozási munkájában, és kutatói, szaktanácsadói, és monitoring feladatokat lát el.

Az egyes **tartományoknak lehetősége van saját szabályozás** kialakítására is, ezzel élt például Baden-Württemberg, amikor (2014) GMO-mentesnek nyilvánította magát.

2005-ben elfogadták a **koegzisztencia elvét**, de szigorúbb szabályokat határoztak meg az együttes termesztés kivitelezéséhez. Ez kulcsfontosságú nemzeti érdek volt, mivel a világ legfontosabb biotermék piacával rendelkeznek és a biogazdaságok által megművelt földterületek nagysága is jelentős.⁵⁰ A szennyezés kockázatának elkerülésére a többi tagországban jellemző minimális izolációs távolságok helyett nagyobbakat határoztak meg, például 300 méter legyen egy GMO és egy organikus kukoricatábla között, vagy a méhkaptárnál 10 km-es zónát kell hagyni.⁵¹

A **köztermesztés engedélyezésére** rendkívül szigorú, bonyolult és a környezetvédelmi kockázatok minimalizálásra törekvő rendszert építettek ki. A termesztéshez kormányzati hatósági engedély szükséges, és a termelőnek telepítés előtt három hónappal előzetesen be kellett jelentkeznie. A vetésterületeket központilag regisztrálták, és részletes biztosítási feltételeket is felállítottak a káresetek kezelésére. Az **online felületen elérhetőek** a telepítések pontos helyrajzi adatai.

Összességben a németek szigorú jogszabályi keretrendszert építettek ki az uniós kerteken belül, és a szövetségi kormányt alapvetően az óvatosság és a komplex megközelítés jellemzi.

Gyakorlat

Németországban a GM-kukorica piaci célú **vetésterülete** 2007-ben 2685, **2008-ban 3171 hektár** volt. **2009 áprilisában** a MON810-es kukorica piaci célú, szántóföldi termesztését a **kormány betiltotta**. Természetesen ezt mind a Greenpeace és a német környezetvédők egyesülete, a **BUND** is üdvözölte.⁵² Ugyanakkor a kutatási jellegű kísérleti telepek továbbra is működhetnek. Mivel számukra is kötelező volt az **online regisztráció**, hiába kérelmezték a titkosítást, civilek rendszeresen megsemmisítették a vetésterületeket. Ennek hatására az összterületük lecsökkent (2000) 500 hektárról 2012-ben 75 hektárra, majd 2013-ban a kutatási projekteket is leállították. A kukorica mellett 2012-ben a BASF engedélyt kapott GM burgonya (Amphora) kísérleti termesztésére Saxony Anhalt tartományban 1 hektáron (Svédországban, és Hollandiában is elindult a projekt), de ez is lezárult.⁵³

⁵⁰ Béki Nándor: Berliini mezőgazdasági és környezetügyi szakdiplomata éves szakmai beszámolója 2013/2014 <http://www.kormany.hu/download/a/90/10000/2014-%C3%A9ves%20jelent%C3%A9s-Berlin-B%C3%A9kiN.pdf>

⁵¹ Edith, Palmer: Restrictions on Genetically Modified Organisms: Germany – The Law Library 2014. 3. <http://www.loc.gov/law/help/restrictions-on-gmos/germany.php>

⁵² Germany joins ranks of anti-GMO countries – Euractiv, 2009.4.15. <http://www.euractiv.com/cap/germany-joins-ranks-anti-gmo-cou-news-221725>

⁵³ Neely, Jason, Michael, Hogan: BASF to undertake GMO potato trials in Europe 2012.4.15. <http://www.reuters.com/article/2012/04/05/us-germany-gmo-basf-idUSBRE8340Y120120405>

Itt is jelentős a lokális kezdeményezések száma. 2014-es adatok szerint 214 térség, 344 önkormányzat csatlakozott a **GMO-mentes régiók mozgalmához**, ezzel az ország közel **2 millió hektárnyi területét** lefedik. 16 tartományból 9 aláírta a Florence Kartát.

Bajorország kormánya 2013-ban elindított egy önrendelkezési jog iránti kérelmet, miszerint a köztermesztésre vonatkozó módosítások esetén is GMO-mentes kíván maradni, ezzel nemet mond az EU döntésének. A tartomány környezetvédelmi minisztere, Marcel Huber azt nyilatkozta, hogy „a német szövetségi államoknak a lehető leghamarabb el kell köteleznie magát amellet, hogy a régiói önrendelkezési jogot gyakorolhassanak (...) Bajorország csak akkor maradhat **GMO-mentes**, ha önmaga dönthet arról, hogy a földjeibe mit szabad vetni.”

A **forgalmazás, címkézés** terén az EU jogszabályoknak megfelelően a szabad kereskedelem elveit követik. Az állattenyésztési ágazatok nagy mennyiségű takarmányimportra szorulnak, és körülbelül 50 féle növényi és állati GMO-t tartalmazó terméket engednek be az országba. Éppen ezért van **GMO-mentes felirat**, aminek alkalmazását a német hatóság támogatása mellett az [Ohne Gentechnik Egyesülete](#) irányítja. Állati termékeknél GMO-mentes címke használható, ha a vágás előtt bizonyos ideig GMO-mentes diétával takarmányoztak az állatokat.

Lakossági megítélés

Az EU-28 tagállamai között a németek kiemelkedően környezetvédők és **GMO-ellenesek**. Mindezt a kormány is megerősítette azzal, hogy **nulltoleranciát** hirdetett a zöld géntechnológiával szemben. Ugyanakkor a **tudományos tanács** az elővigyázatosság elvével összhangban a GM-növények termesztésének környezetvédelmi kockázatát hangsúlyozza, de a kutatási kísérletek támogatása mellett is érvel. A 2008-as eurobarométer eredménye szerint **a megkérdezett lakosság 71%-a ellenezte**, 15%-a támogatta a GMO-termékek használatát, és meglepően alacsony volt azok aránya (3%), akik nem hallottak még ezekről.

A géntörvény szigorúan kezeli a **felelősségre vonás kérdését**, és a „szennyező fizet” elvet alkalmaznak rendkívül nagy összegű pénzbírságokkal, amely a jogkövető farmereket visszatartja a termesztéstől. Végül két nemzetközileg is híres bírósági esetet (**Bablok ügy** és a **HIPP cég bébiétel**) idéznénk, mivel mindkettőnél az EU-nak olyan jogalkotási problémákat kellett orvosolnia, amelyet a részletes német szabályozás indukált.⁵⁴

⁵⁴ 2009-es „Bablok” ügy során egy méztermelő GM-virágpor szennyezés miatt nyújtott be kártérítési kérelmet. A Legfelsőbb Szövetségi Bíróság (FCC) és az Európai Bíróság között elhúzódozó esetben jogalkotási vitának végül rendelet módosítás lett a következménye.

NEM TERMESZTŐ ORSZÁGOK

A bemutatott tagországokra jellemző, hogy a *GM-fajták köztermesztését szigorúan szabályozzák*, és kötelező regisztrációs rendszereket működtetnek. Mindhárom esetben csak kísérleti célú termesztés folyik kutatóközpontokban, de a lakosság számos esetben megsemmisítette ezeket a területeket. Az Eurobarometer felmérése szerint a megkérdezettek közel fele ellenezte a GMO-k használatát.

Az alább részletesen bemutatottakon kívül a **nem termesztő** (nem is tiltó) **országok** csoportjába tartozik: **Dánia**⁵⁵, **Észtország**, **Finnország**, **Írország**, **Horvátország**, **Lettország**, **Litvánia**, **Svédország**, **Szlovénia**⁵⁶. Ezekben az országokban a nemzeti szabályozás megengedi a GM-fajták termesztését, és több helyen kutatási céllal kísérleti területeket működtetnek. A **GMO-mentes régiók mozgalma**hoz kisebb-nagyobb területtel mindegyik ország csatlakozott.

ANGLIA ÉS WALES

Szabályozás

Az Egyesült Királyságot általában véve **restriktív megközelítés** jellemzi a génmódosított szervezetek szabályozása terén, habár a jelenlegi kormány a GM-termékek fogyasztását szorgalmazza. A mindenkor **törvényhozás elsődleges célja az emberi egészség és a környezet védelme**, ezért a kutatási és piaci célú termesztés engedélyezését részletesen szabályozott kockázatértékeléshez kötik.

A szabályozás az [1990.évi környezetvédelemről szóló törvénnyel](#) kezdődött, amely elsőként foglalkozott a génmódosított szervezetekkel és a szándékos GMO kibocsátás ellenőrzését a miniszter felelősségi körébe utalta. Az ezt követő jogszabályok az uniós jogrendszereken alapultak. A legfontosabb 2001/18 EK irányelvet a [2002. évi 2443. számú rendelet](#), a GMO-származékot tartalmazó élelmiszereket a [2004. évi 2335. számú rendelet](#), az állati takarmányokat a [2004. évi 2334. számú rendelet](#), a címkézés részleteit pedig a [2004. évi 2412. számú rendelet](#) tartalmazza.

Angliában a környezeti, élelmiszer és mezőgazdasági ügyekért felelős kormányzati szerv a **DEFRA** foglalkozik a GMO-k termesztési és kutatási célú felhasználásának engedélyeztetésért. Munkáját a környezetbe történő kibocsátással foglalkozó független szakértőkből álló tanácsadói bizottság az **ACRE** segíti.

A piaci vagy kutatási célú GM-fajták **termesztésének kérelmezése** a következőképpen történik. Elsőként a termesztési igénnyel fellépő szereplőnek kérelmet kell benyújtani az illetékes miniszterhez. Ezt követően 10 napon közzé kell tennie a kérelmét egy országos napilapban, a GM-fajta leírásával, a termesztés helyével, idejével, céljával és a kérelmező elérhetőségével együtt. A DEFRA és az ACRE elvégzi a szükséges kockázatértékelést és jelentést küld a miniszternek az adott fajta lehetséges humán-egészségügyi és környezeti kockázatairól. A GMO használatának támogatása esetén a kérelmező köteles a **nyilvános GM**

⁵⁵ This is the end of GM crops in Denmark, <http://www.righttoknow-gmo.org/news/end-gm-crops-denmark>

⁵⁶ http://www.biotechnology-gmo.gov.si/eng/slovenia/gmos_in_slovenia/index.html

adatbankban regisztrálni. Az adatbázis nyilvánossága miatt több biotechnológiai cég, kutatóközpont és gazdálkodó is hangot adott csalódottságának, mivel ezek az adatok „*ajándék nyomravezetők a GMO-ellenes aktivisták*” részére.

Gyakorlat

Anglia és Wales területén eddig **még nem termesztettek piaci célra** GM-növényeket, de számtalan kísérleti célú vetésterületről lehet olvasni főleg azon összefüggésben, hogy az aktivisták rendszeresen megsemmisítették ezeket.

A génmódosított szervezetek főleg **takarmányárak importjával**, illetve **élelmiszerek** behozatalával kerülnek a piacra. Angliában az élelmiszerbiztonsági előírásokért az Élelmiszerügyi Hivatal (**FSA**) felel. A **címkézés** angliai gyakorlata a közösségi szintű elvárásokon alapul, de nemzeti hatáskörben kiterjesztették az előírásokat, így fel kell tüntetni a GM kifejezést akkor is, ha a végtermékben nem kimutatható az összetevő jelenléte, de maga az alapanyag GM-növény volt.

Wales a GMO-mentes régiók mozgalma egyik alapító tagja (2003), így mind a 9 tartománya garantálja mentességét. Anglia esetén 17 megye, 11 illetékességi terület és számtalan város csatlakozott a mozgalomhoz.

Lakossági megítélés

A források általában a **GMO-tól idegenkedőnek** mutatják be a briteket. Anglia a biotechnológiai fejlesztésekben és értékesítésekben érdekelt cégek számára bevezetetlen bástya, amelyet az 1990-es években világhírűvé vált kutatások (Pusztai- ügy) indítottak el. A GM-növényeket veszélyes „**frankenfood**”-ként megbélyegezték. A kísérleti célú vetésterületeket a GMO-ellenes aktivisták rendszerint megrongálják, ezért pár éve alig nyújtottak be újabb kutatási kérelmet.⁵⁷

Az Eurobarometer jelentés eredménye szerint a **megkérdezettek 49%-a elutasította**, 25%-a támogatta a GMO-k használatát, ezzel az EU átlagértékhez képest valamivel elfogadóbbak.

BELGIUM

Szabályozás

A biotechnológiai ágazatban **úttörő szerepe** volt, hiszen 1983-ban két belga kutató és egy amerikai tudós együtt hozta létre a világ első genetikailag módosított növényét. Napjainkban **egyfajta kettőség** jellemzi, ugyanis számtalan belga egyetem aktív GMO kutatóközpontnak számít, de a lakosság nem szívesen használja az ilyen a termékeket. Szabályozás terén a **közepes szintű korlátozásokat** alkalmazó országok közé tartozik, ugyanis nem adott zöld utat a termesztésnek, mint például az USA, de nem is olyan szigorú, mint Németország.

A GMO szabályozási keretrendszerét a közösségi jogszabályok adják, az alapvető 2001/18 EK irányelvet a **2005. évi királyi rendelet** adaptálta.⁵⁸ Az engedélyezés, a termesztés, a

⁵⁷ Clare Feikert-Ahalt: Restrictions on Genetically Modified Organisms: England and Wales, The Law Library 2014. 3. <http://www.loc.gov/law/help/restrictions-on-gmos/england-wales.php>

⁵⁸ Royal Executive Order of February 21, 2005, Regulating the Voluntary Release into the Environment as well as the Marketing of Genetically Modified Organisms or Products Containing Genetically Modified Organisms

használat és a forgalmazás területét ugyan szabályozták, de a szövetségi és regionális szintű jogszabályi eltérések gyakran nehézkessé teszik az alkalmazásukat. A rendelet értelmében a GMO-k környezetbe történő szándékos kibocsátásának **engedélyezését** a közegészségügyért, élelmiszer-biztonságért és környezetvédelemért felelős **szövetségi közszolgálat (FPS)** hajtja végre. Ha egy személy vagy szervezet kereskedelmi célból GMO-t kíván használni, akkor kérelmét kell benyújtania feléjük, és az FPS a biológiai biztonság és biotechnológiai szolgálat (BBS) koordinálásával fogja ezt értékelni. A szövetségi kormány és a régiók közötti együttműködési megállapodás alapján (1997) a **regionális szereplőknek is fontos szerepet** szántak a folyamatban, mivel a kérelmet ők is véleményezhetik, továbbá értesítik a közvéleményt, és begyűjtik a lakosok honlapon közzétett visszajelzéseit. A végső döntést az illetékes miniszter hozza meg.

Gyakorlat

Belgiumban **nincs köztermesztési célú GM vetésterület**, viszont számtalan fajtaval kísérleteznek kutatóközpontokban. Mindenféle termesztési szándék bejelentés köteles az illetékes regionális hatóságnál, amelyről **GMO adatbázist** vezetnek. A rendszer lakossági hozzáférhetősége viszont eltérő, például Flandria tartományában az online felületnek csak egy része publikus (terület mérete, GM fajta, község neve), míg Vallóniában minden elérhető, azaz a terület konkrét koordinátái, vagy a termesztő személy adatai is.

Célszerű megemlíteni Flandriai és Vallónia területén működő **kötelező biztosítási rendszerének** gyakorlatát. Minden gazdálkodó köteles egy alapösszeget a Mezőgazdasági és Halászati Alapba befizetni, amelyből a kártérítésekkel finanszírozzák. Ezen felül a GMO termesztők a termesztés során fellépő környezetszennyezésnek kockázata miatt extra hozzájárulást is fizetnek.

A **címkézés és forgalmazás** terén a közösségi szabályok érvényesek. Számos EU tagállammal ellentétben itt nem engedélyezik a GMO-mentes címke használatát a reklámozási szabályok miatt. Érdekesség továbbá az is, hogy az országban egy GMO termék legalisan akkor is használható, vagy a kereskedelemben forgalmazható, ha egy másik EU tagállam ezt írásban engedélyezte.

Lakossági megítélés

Akárcsak a korábbi országokban a GM-fajták kísérleti területeinek elpusztítása itt is visszatérő jelenség, először 2000-ben majd az elkövetkező néhány évben egyre többször volt rá példa. Számos fogyasztóvédelmi és környezetvédő szervezet rendszeresen kifejezte GMO ellenességét, és ezzel elérték, hogy a civil lakosokban sikerült egy általános aggodalmat kelteniük a termékek lehetséges kockázatairól. A 2008-as EU-s közvélemény kutatás szerint a **belgák 55%-a ellenezte**, míg 22%-uk támogatta a használatuk. Ezen kívül létezik egyfajta nézeteltérés az északi és déli területek lakossága között, jóval nagyobb a GMO támogatottsága Flandriában, mint Vallóniában vagy Brüsszelben.⁵⁹

⁵⁹ Nicolas Broing: Restrictions on Genetically Modified Organisms: Netherlands, Law Library 2014. 3. <http://www.loc.gov/law/help/restrictions-on-gmos/belgium.php>

HOLLANDIA

Szabályozás

Habár a kormány és az agrárium fontos fejlesztési területnek tartja a biotechnológiát gazdasági és társadalmi szempontból, a holland **törvényhozás alapvetően pragmatikus** a GMO szabályozás területén. Első az [1990. évi törvény](#) volt, amelyet legutóbb 2010-ben módosítottak.⁶⁰ Szintén fontos a környezetre veszélyes anyagokról szóló [2007. évi törvény](#). Ezekon kívül számtalan direktíva kapcsolódik ehhez a témához, például az új élelmiszer-összetevőkre vonatkozó rendeletet (2007), vagy a 2004-es módosított [környezetvédelmi törvény](#). Adaptálták az európai jogszabályokat, és az **EU-ban elsőként** fogadták el **koegzisztenciára** vonatkozó nemzeti szabályozást (2005).

A géntechnológiai tevékenységeket az Infrastrukturális és Környezetvédelmi Minisztérium felügyeli, és a **GMO Hivatala (GGO)** kezeli a különböző **engedélyeket** (termesztés, kutatás, egyéb). Működtetnek egy **regisztrációs adatbankot**, amelyben vezetik az összes engedélyezett területről szóló információkat, és a visszautasított engedélyeket is. Mind a laboratóriumi és szántóföldi kísérletek szigorúan szabályozottak, előzetes kockázatelemzést és monitoring jelentést is kell végezni.

Gyakorlat

Az országban **nem engedélyezett a GM-fajták köztermesztése**, sőt a vetőmag import sem, és GMO állatállományuk sincs. A kísérleti területek nagysága minimális, és az Egyesült Államok Mezőgazdasági Minisztériumának (USDA) jelentése szerint nincs olyan GM-kísérlet az országban, amelyet öt éven belül a piacra lehetne dobni (2013). 2011. január végén Friesland provincia majd Nijmegen város csatlakozott a **GMO-mentes régiók mozgalmához**.⁶¹ 2013-ban az Állatokért Párt elindította **Amszterdam** GMO-mentes körzetti nyilvánításának kezdeményezését, kifejezetten a génmódosított takarmányok használatát ellenezve.

Az országnak az „**EU egyik kapujaként**” kiemelkedő nemzetközi kereskedelmi szerepe van, hiszen az unióba érkező nagy mennyiségű GMO import takarmányokat a holland kikötőkből szállítják el. Itt történik a főleg Amerikából, Brazíliából, Argentínából érkező szójatakarományok és egyéb áruk **címkézése, csomagolása**. Az EU rendeleteknek megfelelő végrehajtást szigorúan és folyamatosan ellenőrzik. A címkézés és csomagolás terén a holland **Élelmiszer-egészségügyi és Fogyasztóvédelmi Hivatal** és az Élelmiszer-biztonsági Intézet felel a biztonságos élelmiszerekre és takarmányokra vonatkozó előírások betartásáért (árutörvény, élelmiszercsomagolási rendelet). A szabályok megsértése esetén büntetőjogi és közigazgatási szankciókat lehet alkalmazni.

Lakossági megítélés

Az országban működő (Gentech-NL-ASEED, Greenpeace, Holland Géntechnológiai Platform) szervezetek GMO ellenességet képviselnek. A [COGEM](#), független tudományos tanácsadó bizottság rákérdezett a GM növények környezetvédelmi és gazdasági hatásaira a farmerek között. A 2008-as tanulmánya szerint többségében idegenkednek GM-fajták

60 http://wetten.overheid.nl/BWBR0004703/geldigheidsdatum_25-10-2013

61 <http://www.gmo-free-regions.org/gmo-free-regions/netherlands.html>

termesztésétől, és kevésbé tartják kifizetődőnek. Az Eurobarometer szerint (2008) **a lakosság 51%-a ellenezte**, 35%-a támogatta a GMO-k használatát és csupán 3%-a volt tájékozatlan (spanyol, portugál, máltaiak esetén ez 19-22%). A hollandok alapvetően tudatos és elővigyázatos fogyasztók. Hozzá kell tenni a közvélemény sokkal inkább társadalmi és kulturális szokásokon alapszik, mintsem tudományos meggyőződésen. ⁶²

62 Wendy, Zeldin: Restrictions on Genetically Modified Organisms: Netherlands, Law Library 2014.3. <http://www.loc.gov/law/help/restrictions-on-gmos/netherlands.php>

NEM ENGEDÉLYEZŐ, TILTÓ ORSZÁGOK

Az alábbi országok kezdetektől fogva GMO-ellenesek mind döntéshozói, gazdasági, termelői és lakossági körökben. A mezőgazdaságban érintett gazdálkodási formákat tekintve jellemzően a kisebb birtokmérettel rendelkező magánszemélyek dominálnak, és országonként eltérő sajátos területi adottságaiknak köszönhetően tudatos és környezetkímélő termesztési gyakorlatot folytatnak.

AUSZTRIA

Szabályozás

A tagországok között Ausztria a **kezdetek óta elsőnek számít** a GMO-k elutasításában. Nemzetközi kapcsolatai során támogatja más tagállamok kezdeményezését az elővigyázatosság és a fogyasztói választás szabadságának megvalósításában. Álláspontját többször képviselte az Európai Unió döntéshozói felé, például a 2006-os soros elnöki tisztséget betöltve indítványozta az EFSA engedélyeztetési eljárásának felülvizsgálatát.⁶³

Az első, 1995 januárjától hatályos **géntechnológiáról szóló 1994. évi DX. törvényt** többször módosítottak (1998-2005). A jogszabály meghatározta a biotechnológiai tevékenységek keretrendszerét, a GMO-k használatát (humánbiológiai is) és kibocsátását. Létrehozta a **Géntechnológiai Tanácsadó Testületet** és három tudományos bizottságot, amelyek objektív felelősségre vonás keretében szigorúan bünteti a géntechnológiai bűncselekményeket. Két további szabály a **2002. évi 431. miniszteri rendelet** a GMO-k zárt rendszerben történő felhasználását, a **2005. évi 260. rendelet** pedig a környezetbe történő szándékos kibocsátás részleteit tartalmazta. Ezekon túl számtalan egyéb nemzeti és területi szintű jogszabály van érvényben.⁶⁴

Gyakorlat

Az ország az elsőként már **1999-től tiltja bármilyen GM-fajta termesztését** és importját is (védzáradék). Gyors jogalkotási gyakorlatát jelzi, hogy a piacra kerülő GM termékekről rövid időn belül tilalmat rendelt el; 3 géntechnológiával módosított kukorica fajta (**MON810**, **MON 863**, **T 25**), 2 GM-olajrepce (GT 73, Ms8/Rf3), és a 2010-ben egy GM-burgonya (**EH92-527-1**) kapcsán. A **vetési moratóriumot** bebiztosítva 9 tartományból 8 saját **koegzisztencia** szabályokat is alkotott.⁶⁵ Az Európai Bíróság elutasította a Bizottság felé benyújtott felső-ausztriai géntechnológiát tiltó törvény tervezetét (2003), mivel eltért a 2001/18 EK irányelv egyes rendelkezéseitől.⁶⁶

Az egész ország csatlakozott a GMO-mentes régiók mozgalmához.

⁶³ Átalakulóban az európai GMO politika? – JogiForum.hu, 2006.6.13. <http://www.jogiforum.hu/hirek/14483>

⁶⁴ Szövetségi Egészségügyi Minisztérium összefoglalója a GMO-k szabályozásáról – [http://bmg.gv.at/home/Schwerpunkte/Gentechnik/Fachinformation Allgemeines/Description of Austrian Regulations on Genetic Engineering](http://bmg.gv.at/home/Schwerpunkte/Gentechnik/Fachinformation>Allgemeines/Description_of_Austrian_Regulations_on_Genetic_Engineering)

⁶⁵ Gentechnik-Vorsorgegesetz der Länder, 2004-2006 http://www.bmg.gv.at/home/Schwerpunkte/Gentechnik/Rechtsvorschriften_in_Oesterreich/Gentechnik_Vorsorgegesetz_der_Laender

⁶⁶ Nem lehet hivatalosan GMO-mentes Felső-Ausztria – 2005.10.6. <http://www.bruxinfo.hu/cikk/20051006-nem-lehet-hivatalosan-gmo-mentes-felso-ausztria.html>

A [2006. évi 141. rendelet](#) szerint létrejött az EU engedélyeztetési eljárását naprakészen követő **GMO regiszter**, amely az összes kereskedelemben is előforduló engedélyezett fajták listáját tartalmazza. Az osztrákok [címkézési rendelete](#) Európában a legszigorúbb. Az **állati takarmányok** beltartalma kapcsán az [1%-os küszöbértéket](#) engedélyezték, azaz e felett kötelesek címkézni a GMO beltartalmi összetevőket. Ezen kívül tiltják bármiféle génmódosított adalék használatát, és csak különleges esetekben, egy szakértői bizottság engedélyével lehet kivételt tenni. A 2007-es osztrák [Élelmiszer-kódex](#) nemzetközi összehasonlításban mérvadó részletességgel ismerteti az élelmiszeripari termékekre vonatkozó ajánlásokat.

Lakossági megítélés

Az Eurobarometer felmérése szerint legnagyobb arányban GMO-ellenesek a szlovák, ciprusi, görög és lett lakosok, míg az osztrákok a középmezőnyhöz tartoztak; **62%-uk ellenezte**, 17%-uk támogatta a GMO-k használatát.

CIPRUS

Szabályozás

A Földközi-tenger harmadik legnagyobb szigetországa 2004-ben csatlakozott az EU-hoz. A mezőgazdaság területi adottságait, és az elterjedt **kisméretű gazdálkodási formáit** figyelembe véve stratégiai kérdés volt a GMO szabályozás. A ciprusi kormány, a civil szervezetek, a gazdálkodók és a lakosok **egységesen elleneztek** kezdetektől fogva a GMO termékek környezetbe történő kibocsátását illetve a GMO termékek fogyasztását.

Habár adaptálták a releváns közösségi jogszabályokat, de a nemzeti szinten két fontos tiltást fogalmaztak meg a 2001/18/ EK irányelvhez kapcsolódóan: **NATURA 2000-es területeken tilos** a géntechnológiával módosított szervezeteket szándékosan kibocsátani a környezetbe; valamint olyan területeken GM-fajtákat használni, ahol a **vadon élő fajok** száma magas.

A géntechnológia szabályozása a mezőgazdaságért, természeti erőforrásokért és környezetvédelemért felelős [minisztériumhoz](#) tartozik. A [FEEO](#) (Környezetvédelmi, és Ökológiai Szervezetek Föderációja, GMO-val foglalkozó civil szervezet) készített egy tanulmányt a GMO-k használatának kockázatairól figyelembe véve Ciprus adottságait. Eszerint valós problémát jelenthet a pufferezónák hiánya miatt mezőgazdasági parcellák méretéből fakadó környezeti szennyezés, az elkerülhetetlen keresztbeporzás, a sziget adottságaiból fakadó monitoring rendszer kiépítésének akadálya, vagy az esetleges terület-specifikus betegségek fellépésénél Ciprus földrajzi elszigeteltsége. 2008-ban az EU Környezetvédelmi Minisztereinek Tanácsa ezzel kapcsolatban arról döntött, hogy a **szigetek miatt szükséges egyedi kockázatkezelési** és korlátozó intézkedéseket kidolgozni, beleértve a GM-termesztés tilalmát is.⁶⁷

Gyakorlat

Jelenleg az ország területén **sem kísérleti, sem szabadföldi [GM-termesztés](#) nem folyik**, és ezt továbbra is fenn kívánják tartani.

⁶⁷ The role of GMO's in the new member states, The Greens European Free Alliance in the European Parliament 2009, http://www.greens-efa.eu/fileadmin/dam/Documents/Studies/311659.the_role_of_gmos_in_the_new_member_state@en.pdf

A **GMO-mentes régiók mozgalma**hoz 9 önkormányzat csatlakozott, és a Ciprusi Önkormányzatok Uniója 2006-ban kiadott egy ezt támogató nyilatkozatot is.⁶⁸ 2010-ben Ciprus egyike volt annak a 11 tagállamoknak (pl. Ausztria, Bulgária, Magyarország, Szlovénia), amelyek a GMO termesztés engedélyezésének tagországi hatáskörét kérvényezték.

A **GMO forgalmazás, címkézés** területét tekintve a nemzetközileg is híressé vált 2005-ös esetet kell megemlíteni. A törvényhozók megpróbálták a szupermarketeket arra kötelezni, hogy az országba érkező import GMO-származékokat tartalmazó termékeket külön polcon helyezték el. Erre az USA felszólította a ciprusi parlamentet, hogy megsértették a WTO kereskedelmi szabályait. A ciprusi álláspont az uniós jogszabályokra hivatkozott, miszerint a tagállamok szabadon dönthetnek a biotechnológiai termékek elhelyezéséről, és az előírt **0,9%-os beltartalmi kritériumra** vonatkozó címkézési előírást is betartották.⁶⁹ Az országban zéró tolerancia él a vetőmagok piacán, míg az import állati takarmányok esetén szigorú ellenőrzések jellemzőek.

Lakossági megítélés

A ciprusi lakosságnak – a görögökhöz, és az osztrákokhoz hasonlóan – **81%-a ellenezte** a GMO-k használatát (Eurobarometer, 2008). Mindez nagyban köszönhető a már említett FEEO-nak, a [Zöld Pártnak](#), a [Föld Barátja](#) szervezetének, valamint a kormány tájékoztatási tevékenységének.

GÖRÖGORSZÁG

Szabályozás

Görögország mindig is GMO ellenes volt. **Már az 1990-es években** csatlakozott a kukorica és repce tilalmat fenntartó tagállamokhoz, amely ugyan megsértette az európai szabályokat, de az EU Bizottsága nem támadta meg a tilalmat. 1998-tól egyike volt a hatályos **vetési moratóriumot** követelő hét tagországnak.⁷⁰ A kormány nem támogattott semmilyen biotechnológiai kutatást, és aláírta a Carthagea Jegyzőkönyvet. Az EU-s moratórium visszavonását követően **védzáradékot** kért és kapott.

A jogszabályokat illetően adaptálták ugyan a közösségi előírásokat, de ez nem volt minden esetben gördülékeny. A **koegzisztencia** szabályozásáról 2005-ben döntött a kormány. A jó technikai gyakorlatokat (GTP) tartalmazó útmutató részleteinek kidolgozása viszont megakadt a Mezőgazdasági Minisztériumnál. A 2014-es tagállami hatásköréről szóló közösségi szabályozást már régen várták.⁷¹

⁶⁸ <http://www.gmo-free-regions.org/gmo-free-regions/cyprus.html>

⁶⁹ US Says Cyprus Ties Could Suffer Over GMO Plan, Reuters 2005.7.6.

<http://www.saynotogmos.org/ud2005/ujul05a.html>

⁷⁰ Yiannis Tolios: GMO-Free Zones. The case of Greece, 2009.4.22.

http://www.gmo-free-regions.org/fileadmin/files/gmo-free-regions/Greece/GM-free_zones_Greece_2009.pdf

⁷¹ Greece firmly against GMO's, minister told Greenpeace, – 2014.3.11. <http://www.thetoc.gr/eng/family-health/article/greece-firmly-against-gmos-minister-tells-greenpeace>

Gyakorlat

Az országban **sem köztermesztési, sem kutatási célból nincs GM vetésterület**. A 90-es években voltak ugyan kísérleti jellegű területek, de az aktivisták megsemmisítették, illetve a kormány betiltotta.⁷²

2004-ben a **GMO-mentes régiók mozgalmához mind az 54 prefektúra** csatlakozott, tehát az ország teljes területe aktívan támogatja a kezdeményezést.⁷³

A **GM címkézésért**, a takarmány és vetőmag import ellenőrzéséért a [Vidékfejlesztési és Élelmiszerügyi Minisztérium](#) felel, míg az [Élelmiszerhatóság](#) (EFET) az élelmiszerek beltartalmi vizsgálatáért. Egy 2003-as felmérésük szerint az élelmiszerek 10-12%-a valamilyen GMO összetevőt tartalmazott, az import kukorica és szója termékeknél ez jóval magasabb volt. A **2004-es moratórium feloldását** követően természetesen ez többszörösére is növekedhetett, különösen az olcsó illegális **import termékek** miatt. Az Egyesült Államokból, Brazíliából, és Argentínából érkező import szója és szójaliszt nyomon követése különösen nehéz feladat.

Lakossági megítélés

A Greenpeace és más GMO-ellenes csoportok számtalan akciót szervez, illetve igyekszik elérni a lakosságon kívül a döntéshozókat is. 2004-ben több száz szervezet és magánszemély támogatásával létrehozták a görög [GMO-ellenes hálózatot](#) (Greek Network Against GMOs). Kidolgoztak egy védekező és támadó akciókat tartalmazó stratégiát, amelyben számtalan alkalmazható eszközt felsoroltak az ország GM-mentességének védelmére. Néhány példa; bojkott, kereskedelmi és ipari egységek előtti tüntetések, GMO lista terjesztése a fogyasztói tudatosság elősegítésére, hagyományos és ökológia termékek népszerűsítése, ismeretlen forrásból származó szója és kukorica termékek elkerülése.

A lakosság összességében „fanatikusán” ellenzőnek számít, az Eurobarometer (2008) felmérése során a **megkérdezettek 77%-a elutasította** a GMO-kat. Kifejezetten érzékenyek ezen termékekre, ezért az állattenyésztési felvásárlók (baromfi, sertés, tejelő ágazat) **tanúsítványt** kérnek takarmánygyártóktól, hogy bizonyítsák a vásárolt tételek nem tartalmaznak transzgenikus összetevőket. Habár EU tagállamként az ország nem tilthatja a GM-termékek importját, de az efféle felhasználói tudatosságot a feldolgozóipar is „árazza”. Dönthet ugyanis arról, hogy az olcsó GM alapanyagokat, vagy a drágább GM-menteseket használja fel ezzel más profitot realizál.

⁷² http://www.gmo-compass.org/eng/agri_biotechnology/field_trials/213.greece_field_trials_gmos.html

⁷³ <http://www.gmo-free-regions.org/gmo-free-regions/greece.html>

ÖSSZEGZÉS

A tanulmány az Európai Unió genetikailag módosított szervezetek közül a GM növényfajtákra vonatkozó szabályozási keretrendszerét, az engedélyeztetési eljárását és a termesztési helyzetét elemzi. Az egyes tagországok gyakorlatát 3 fő elemzési aspektus mentén jellemzi:

- az adott ország uniós és nemzeti szintű szabályozásának főbb pontjai,
- a termesztés, forgalmazás, felhasználás (GMO címkézés sajátosságai) gyakorlata,
- a GMO lakossági megítélése.

A GMO Compass adatai szerint (2014. év december) összesen 7 növényfaj (kukorica, szója, gyapot, repce, rizs, cukorrépa, burgonya) 137 GM fajtájára nyújtottak be kérelmet. Ebből 48 kapott valamilyen GM-fajta felhasználási illetve import engedélyt. Az elmúlt 15 évben csak két szántóföldi GM növényfaj termesztését engedélyezte; 1998-tól a MON810 elnevezésű kukoricamoly rezisztens GM-kukoricahibridet, és 2010-től a BASF kutatói által előállított „genetikailag optimalizált” keményítő tartalmú Amflora burgonyafajtát.

A tagállamokat **négy fő csoportba lehet sorolni**, aszerint, hogy nemzeti hatáskörben engedélyezik a GM-fajták termesztését, illetve az EU hivatalos GM-fajtákat gyűjtő adatbázisa, a GMO Compass szerint történik-e köztermesztés. Eszerint vannak *engedélyező és termesztő, egykor termesztő ma tiltó, nem termesztő, végül tiltó országok*.

Napjainkban Spanyolország, Románia, Szlovákia, Csehország, és Portugália alkotja a termesztő országok csoportját. A 2013-as adatok szerint összesen közel 150 000 hektárnyi vetésterületen volt GM-kukorica.

A következő *összefoglaló táblázat* minden egyes uniós tagállamot tartalmazza az elemzésben leírt főbb ismérvek alapján.

	Termesztő	Egykor termesztő ma tiltó	Nem termesztő	Tiltó
	ORSZÁGOK			
szabályozás szintje nyilvántartás védzáradék egyéb	Csehország törvények (2000-) -	Franciaország rendeletek, GMO törvény 2008 <i>kötelező adatbank</i> 2008 GMO mentes címke	Anglia és Wales törvény (1990-), rendeletek <i>kötelező adatbank</i>	Ausztria törvények (1994-), rendeletek 1999 címkezési rendelet
szabályozás szintje nyilvántartás védzáradék egyéb	Portugália nincs GMO törvény, 2005. törvényerejű rendelet <i>kötelező adatbank</i>	Lengyelország - 2006, 2013	Belgium 2005. évi királyi rendelet <i>kötelező adatbázis</i> kötelező biztosítási rendszer	Ciprus törvény 2004
szabályozás szintje nyilvántartás védzáradék egyéb	Románia több mint 30 törvény	Németország törvények (1993-) és tartományi szintű szabályozás <i>regisztrációs nyilvántartás</i> 2009 GMO mentes felirat	Hollandia törvények (1990-) <i>regisztrációs adatbank</i>	Görögország 1998
szabályozás szintje	Spanyolország törvény (2003-)	Bulgária (2010), Luxemburg (2009), Magyarország (2005), Olaszország (2006)	Dánia, Észtország, Finnország, Írország, Horvátország, Lettország, Litvánia, Svédország, Szlovénia	
szabályozás szintje	Szlovákia törvények és rendelték (2002-)			